

Tres lladres i un biberó. Un conte nadalenc de John Ford

Gabriel Genovart

3 *Godfathers* és la pel·lícula que, si fos estat possible, m'hagués agradat veure un dia de Nadal de la meva infància. No ho va ser perquè, desconec per quins motius, mai no s'arribà a estrenar a Espanya. És una de les meves pel·lícules preferides de John Ford, encara que no figuri entre les seves grans obres mestres.

El cine, tant a les ciutats com als pobles, constituïa un ingredient important dels austers nadals de postguerra, tan allunyats encara de la febre consumista que envolta els nadals d'avui. Es pot dir que, aleshores, el cinema formava part del retaule festívol i popular d'aquestes celebracions, a les quals, com una tradició més, des d'anys enrere s'havia vingut a incorporar. Fins al punt que moltes persones de totes les edats —i crec que especialment els nins— difícilment concebíem un bon Nadal sense un bon programa de cine. Les vacances escolars, el muntatge del petit betlem domèstic, les matines, la sibil·la, les neules, el torró, la

xocolata amb ensaïmada, les coques bambes, el tambor d'ametlla, els besons torrats, el foc de la llar, els jocs casolans de cartes i de *loteria*, els almanacs del *TBO* i del *Pulgarcito*, els excepcionalment abundosos dinars familiars del dia de Nadal i de la "segona festa" i dos capvespres com a mínim de cine seguits amb programes diferents..., tot això plegat podia esdevenir el grau suprem d'una felicitat superlativa per a un infant de la ruralia mallorquina a principis dels anys cinquanta. Com era el meu cas.

Si, a més de tot l'anterior, encara resultava que feia molt de fred —un "fred de neu", deia la gent— i, per bona sort, en sortir de matines, o a la sortida del cinema, queien quatre pamplloles que tot just arribaven a deixar efímerament blanques les teulades i els carrers, com va passar per dues vegades —només dues, amb tota la meva infància (en una ocasió després de la sessió de cine de la tarda i l'altra després d'acabar la missa del gall)—, el goig ja podia arribar a ser absolut.

Afegim-hi també el fet que les sales d'exhibició cinematogràfica, des de les més luxoses de Palma a les més humils de la part forana, se solien lluir aquests dies en la programació. La qual cosa podia significar l'arribada a les pantalles del poble de qualque pel·lícula amb renom, esperada amb tota la il·lusió del món. Una il·lusió que passava a sumar-se així a totes les altres de les festes de Nadal. Que, com és prou sabut, són una regió privilegiada d'aquesta única pàtria de l'home que, segons Baudelaire, és la infantesa.

Per a mi, Nadal començava el primer diumenge de desembre, quan a l'Oasis Cinema del meu poble posaven en el temps del descans, entre pel·lícula i pel·lícula del programa doble, el disc d'una nadala popular castellana. I com que no en tenien d'altre, cada any posaven aquell mateix disc, que crec que va durar poc més o manco el que duraren els meus anys infantils. Era el d'aquell *villancico* que deia: "*Hacia Belén va una burra, rín, rín, / cargadita de chocolate*". Aleshores

3 Godfathers... ¿Es pot fer una pel·lícula de l'Oest que, ahora que és un western amb totes les de la llei, sigui també un bell conte de Nadal? Potser únicament John Ford era capaç de sortir-ne tan airós d'un envit d'aquesta naturalesa...

res, en sentir aquella cançó, ja començàvem a especular quines serien les pel·lícules que, en arribar les festes, es projectarien en els dos cines de la vila. Les quals, en més d'una ocasió, varen ser *westerns*. I bons *westerns*, si va dir ver. Que jo pugui recordar, ens arribaren per aquestes dates, i en anys diferents, *Raíces profundas*, *Más allá del Missouri* i *Horizontes lejanos*. A *Más allá del Missouri*, hi havia unes escenes inoblidables de la celebració d'una nit de Nadal en un fort fronterer envoltat d'indis peus-negres en es-

tat de guerra; i aquelles escenes varen fer que encara em quedàs més associat amb el temps nadalenc el record d'aquesta pel·lícula. Per tot això, els *westerns* citats romandran lligats sempre, amb un cert caràcter proustià, a records personals i a nadals de la infància. Com si hi hagués a la meua memòria una sèrie de *christmas* formats amb imatges i motius trets d'aquestes pel·lícules: una petita casa de socs amb fum a la xemeneia, un rierol amb un cervatell que hi beu, un bosc de pins avets amb les copes glaçades, un riu

amb llogueres de castors, una cadena de muntanyes amb els cims nevats i una colla de caçadors i paranyers que celebren a l'interior d'un fort, construït amb estacades de troncs, la vigília de Nadal a l'entorn d'una foguera cantant velles cançons de les seves terres de procedència. Nadal, el cinema i el *western* es fusionen així en el record. Per això dic que m'hauria agradat veure, per aquest temps i a la infantesa, aqueix conte nadalenc de John Ford que és *3 Godfathers*.

3 Godfathers... ¿Espot fer una pel·lícula de l'Oest que, ahora que és un *western* amb totes les de la llei, sigui també un bell conte de Nadal? Potser únicament John Ford era capaç de sortir-ne tan airós d'un envit d'aquesta naturalesa com ho va fer amb aquesta pel·lícula en color rodada l'any 1948 que les televisions solen programar adesiara amb el títol de *Tres padrinos* i que és una d'aquestes obres que, si en el seu moment no ens va arribar a través de la gran pantalla de les sales de cinema, la pantalleta domèstica del televisor, amb totes les seves limitacions, ens ha donat l'ocasió de descobrir i l'oportunitat de fruit-la.

Les pel·lícules en què apareixen escenes al·lusives a la celebració de Nadal són gairebé in comptables dins la història del cine i van des d'aquelles que tracten el tema amb els tons amables i almivarats que freqüentment s'associen a aquestes festes —em vénen, per exemple, a la memòria *Mujercitas* (Mervyn LeRoy, 1950), *Navidades blancas* (Michael Curtiz, 1954), *La gran familia* (Fernando Palacios, 1962)...— a les que ho fan d'una manera tan àcida i corrosiva com és el cas de *Plácido* de Luís G. Berlanga (1961). Entre aquestes pel·lícules, n'hi ha que, a més de ser excel·lents obres cinematogràfiques, són autèntics contes nadalencs que les televisions solen programar cada any per aquestes dates (se suposa que amb la lloable intenció de reunir la família davant els televisors i cohesionar els vincles d'unió i els bons sentiments de convivència que aquests dies solen cotitzar a l'alça). Destaca, entre totes, *Qué bello es vivir!*, de Frank Capra (1946), i la segueix, a una considerable distància, *De ilusión también se vi-*

ve, una agradable comèdia de George Seaton de 1947. I jo hi afegiria pel meu compte una obreta menor, pràcticament oblidada, que s'estrenà al nostre país amb el títol d'*Al compàs del corazón* (dirigida per Hery Koster l'any 1944 i interpretada per una deliciosa Margaret O'Brien i un sensacional Jimmy Durante), que és una petita meravella de pel·lícula.

3 Godfathers pot entrar perfectament dins aquesta categoria de "contes de Nadal". John Ford, sense deixar de fer un *western*, trufat, com li agradava a ell, de divertits moments de comèdia i d'altres altament emotius, va fer també amb aquesta pel·lícula una de les obres més simpàtiques de la seva filmografia. Més enllà dels tòpics i de les fàcils sensibleries que sovint sol mobilitzar el tema de Nadal en el cinema, la història de *3 Goodfathers* traspuja sentit evangèlic i sentiment religiós. Vell catolicisme irlandès trasplantat als àrids deserts d'Arizona.

La pel·lícula s'obre amb el pla crepuscular de la silueta d'un genet que, des de l'alt d'un turó, com si digués adéu, saluda amb el seu capell texà, talment si es trobàs a punt d'emprendre una llarga cavalcada. Acompanyen aquesta imatge els acords de la cançó "Leaving Cheyenne" i unes lletres que diuen: "En memòria de Harry Carey, lluminosa estrella de les primeres pel·lícules de l'Oest". Queda així ben palès que la pel·lícula és tot un homenatge de John Ford a un vell i estimat amic que feia poc havia mort: l'actor Harry Carey, que va adquirir una enorme popularitat en la

interpretació del personatge de Cheyenne Harry i fou protagonista destacat de molts de films del *Far West* de l'època muda i del primers anys del cinema sonor (entre els quals, dues versions de la pel·lícula que ara ens ocupa). El caràcter d'aquest homenatge es veu immediatament reforçat per l'aparició en pantalla de tres genets que seran els protagonistes de la nova versió de *3 Godfathers*: John Wayne, Pedro Armendáriz i el fill de l'homenatjat mateix, Harry Carey Jr., qui, a partir del seu debut com actor en aquesta pel·lícula, es convertirà en una presència habitual, com actor secundari, a un bon nombre de les posteriors obres de John Ford.

3 Godfathers conta una senzilla i emotiva història que, sobre la base literària d'un conegut relat de Peter B. Kyne (*The Three Godfathers*), ja havia estat objecte d'altres versions cinematogràfiques. La primera s'havia filmat l'any 1909 amb el títol de *Bronco Billy and the Baby* i amb l'actor Gilbert M. Anderson interpretant per primera vegada el personatge de Bronco Billy, que, amb el temps, es convertiria en una figura mítica del *western* silent. Vindrien a continuació les dues versions mudes —una de 1916 i l'altra de 1919— interpretades per Harry Carey i dirigides respectivament per Edward L. Saint i el mateix John Ford, a les quals seguirien encara dues versions més: una de William Wyler de 1929 amb Charles Bickford de protagonista, que s'estrenà a Espanya amb el títol de *Santos del infierno*, i una altra de Richard

Boleslawsky de 1936, amb Chester Morris i Walter Brennan com actors principals, que es titulà al nostre país *Tres desalmados*.

La història contada a *3 Godfathers* de John Ford és, poc més o menys, aquesta: Tres lladres de cavalls, tres delinqüents de poca entitat (tot i que perseguits per la llei, amb els típics cartells de *wanted*), decideixen, pocs dies abans de Nadal, pegar el cop de la seva vida amb l'assalt al banc d'un petit poble d'Arizona. Com que no són criminals perillosos, sinó tres bandits ximplots i de bon cor que el més greu que han fet en la vida no ha anat més allà del robatori de bestiar, decideixen que l'assalt ha de ser incruent. John Ford, des del principi, amb els noms dels personatges principals i amb les coordenades de temps i de lloc que han d'emmarcar l'acció, ja dona a entendre que la història transcorrerà dins uns tons més aviat amables i distesos (tot i que no hi ha de mancar després qualche moment d'intensitat dramàtica). Així, el capdavanter del tercet assaltant (John Wayne) porta el solemne nom de Robert Marmaduke Sangter Hightower; el segon de la colla (Pedro Armendáriz) és un mexicà que porta el no menys pompós nom de Pedro Encarnación Arango y Rocafuerte; i el tercer, el jovenet Harry Carey Jr., que resultarà ferit a l'atracament del banc, es conegut, més modestament, per Abilene Kid. La coordenada temporal ens ve donada, com ja s'ha dit, per la referència a la proximitat de Nadal, que, des del primer moment, se subratlla amb tota inten-

3 *Godfathers* conta una senzilla i emotiva història que, sobre la base literària d'un conegut relat de Peter B. Kyne (*The Three Godfathers*), ja havia estat objecte d'altres versions cinematogràfiques

ció; mentre que el marc espacial ve definit per un itinerari que, tot creuant l'ardent desert d'Arizona, uneix dues localitats: en un extrem, un poble que porta un nom tan acollidor com Welcome —que és el lloc on es produeix l'assalt— i, a l'altre extrem, una segona localitat que, plena de ressonàncies bíbliques, porta per nom Nova Jerusalem. Per acabar-ho de completar, el comissari de Welcome (Ward Bond) és un bonàs de *sheriff* que es diu Buck Perley, encara que tothom el coneix amb el sobrenom de Sweet (“dolç”).

L'argument de *3 Godfathers* és inicialment la història d'una persecució. Els tres lladres, després de l'assalt, són encalçats a través del desert per un escamot format i dirigit pel *sheriff* de Welcome, en una operació a la qual tant el cap dels perseguïdors com el dels tres perseguïts posen en joc tota la seva astúcia i tot el seu enginy per burlar-se un a l'altre i guanyar finalment la partida: la caça i captura per part del *sheriff* i escapar-se de la justícia per part dels delinqüents. Però un succés inesperat ve a canviar per complet l'estratègia d'aquest joc: els tres bandits, en la seva fugida, quan ja han perdut en una tempesta d'arena les dues bísties que encara els quedaven, es topen en ple desert amb un carro envelat a l'interior del qual hi ha només una dona a punt d'infantar. És tracta de l'esposa d'un granger que es dirigia amb el seu marit, com un de tants matrimonis de colons, cap a les prometedores terres de l'Oest. Però s'han perdut pel camí i l'inxert marit, en un cúmul de despropòsits i de poc tranc, per voler treu-

re aigua més ràpidament ha cegat per complet amb un cartutx de dinamita l'únic pou que hi havia en quilòmetres a la rodona, i el bestiar que menaven amb ells, enfollit per la set, s'ha escapat desert endins. L'home l'ha volgut aglapir i li ha partit darrere; però, en aquesta acció insensata i mal calculada, només ha aconseguit batre-hi els peus: tant ell com les mules i el petit ramat de bovins que conduïa han mort de set enmig del desert. I ara la dona, a punt de part, sola i exhausta des de fa dies dins el carro de vela, espera una mort segura tant per a ella com per al seu infantó, si és que aquest arriba a néixer abans que la futura mare acabi els alens. I, amb aquestes, arriben els tres fugitius de la llei...

Arran d'aquest encontre, tot serà diferent. Aquells tres homes perseguïts anteposaran l'assistència a la jove viuuda moribunda, que és a punt de donar a llum, als interessos de la seva escapada. Malgrat la seva inexperiència i endidellament davant una situació com aquella, el mexicà de la colla —això és, Pedro Encarnación Arango y Roca fuerte— així mateix se'n desfarà en ajudar la pobre dona en el part. La criatura és un minyonet sa i fortarró, però la mare només sobreviurà unes poques hores al naixement del seu filllet. Tot són, a partir d'aquí, referències i símbols evangèlics. Ens trobam a la nit immediatament anterior a la de la vigília de Nadal, i aquell carro de vela, on romanen un infantó que acaba de néixer i una mare que s'està morint, és tot un símbol de la cova de Betlem. El menut ha nascut dins la precarietat més

absoluta i, com el nin Jesús, ho ha fet també enmig d'uns homes marginats, que són els primers que el visiten i l'emparen. Com els pastors de l'evangeli, els tres bandits (que, abans d'accedir a l'interior del carruatge, es lleven en un gest de delicadesa els revòlvers de la cintura) complimenten la mare i l'infant. Encara que perseguïts i desheretats de tota fortuna, són en aquell moment els “homes de bona voluntat” estimats del Senyor. Un meravellós pla sostingut, ple de bellesa contemplativa, ha ressaltat tots aquests simbolismes inequívocament: el carro envelat, sota la clara nit del desert, il·luminat tan sols interiorment per la tènue claror d'un petit quinqué que filtra la seva dèbil llum a través de la lona; i, a unes passes del carro, mentre el seu company assisteix la mare, com si compreguessin tota la misteriosa profunditat d'aquell moment, esperen en silenci, quasi en actitud d'oració, els altres dos fugitius.

L'enterro de la mare difunta és un d'aquests moments de sòbria emotivitat que tan insuperablement sabia filmar John Ford. La inhumació a la arena del desert del cos de la dona és acompanyada pel cant d'un dels himnes preferits del realitzador: “*Shall We Gather in the River*”, del qual el jove Abilene només n'encerta a entonar les primeres estrofes perquè no se'n recorda de més. “¿Això és tot, Kid?”, li demana Robert Hightower. “És tot el que sé”, Bob”, respon Kid. “Doncs, amén”, afegeix Robert secament, donant per acabada la cerimònia. I, just en aquest moment, la banda sonora reprèn, a plena orquestra, l'himne interromput. La mare, que abans de morir ha demanat als tres homes que apadrinin el seu filló i que l'eduquin rectament, era una dona previsorà que portava dins el carro un caixeta amb menudall, un llibre d'instruccions per agombolar i alimentar un nadó en els primers dies de vida, sis pots de llet condensada i una Bíblia. Tot això ajudarà els “tres padrins” a salvar, a les primeres i difícils hores, la vida de la criatura, per preparar els biberons de la qual reservaran la poca aigua que els queda, encara que ells s'hagin de morir de set. Com a les sagrades escriptures, la paraula de Déu

3 Godfathers: pur cinema, pur western, pur John Ford. I pur candor i esperit de Nadal. Una pel·lícula per retornar, enllà els anys, a les aigües netes i transparents de la infantesa

guia en el desert el camí d'aquells tres homes que ara ja no pensen en altra cosa que no sigui surar aquell menut. El qui ho veu més clar és el jove Abilene Kid, en recollir la Bíblia que ha caigut al terra i ha quedat oberta, precisament, per una pàgina determinada. “¿No compreneu —diu als seus companys— que res del que ens ha passat no és casual? Trobar la mare, ajudar-la..., la nit, l'estrella tan brillant, el nin en un pessebre. ¿Pensau que nosaltres hi hem tingut res a veure en tot això? ¿O que és casualitat que la Bíblia, quan ha caigut, s'hagi obert justament per aquesta pàgina? Escoltau el que hi ha escrit: “Passats els dies de purificació manats per les lleis de Moisès, els pares de Jesús, complint el que la llei establia, portaren l'infant a Jerusalem per presentar-lo al Senyor”.

Ara ja tenen clar el que han de fer els tres foragitats: han de portar el nin a Nova Jerusalem, encara que hagin de travessar, sense beure, el més terrible del desert —un llac de sal petrificada—, i encara que sàpiguen que, en cas de sortir-ne en bon nom, hauran de caure necessàriament en mans de la justícia. L'únic dels tres que, enmig dels deliris provocats per la set i per la febre causada per la ferida de bala, és capaç de “veure” l'estrella que els guia cap aquest destí és el jove Abilene: “Està escrit en el Llibre —diu—: “Hi havia tres homes savis que arribaren de l'Orient”. “Tres homes savis. I jo som un d'ells”, afirma amb resolució, mentre avança, amb el menut en braços, sobre el sorral abrasat. I, just en aquest moment, en clara al·lusió als mags de l'Evangeli, un gran pla general, bellíssim, mostra els tres homes creuant les dunes del desert infinit.

I serà també Kid el primer a morir. Deshidratat, amb la ferida infectada i després d'haver fet un esforç sobrehumà per portar l'infant, demana, abans d'expirar, que li llegeixin el seu salm preferit. Ho fa Pedro Encarnación Arango y Rocafuerte. És el salm cent trenta-set: “*Vora els rius de Babilònia, / plorant, ens vàrem seure / recordant Sió. / En els salzes de la ribera / penjarem les nostres arpes. / (...) ¿Com podíem cantar un himne al Senyor / en una terra estranya? / Oh,*

Jerusalem, si m'oblidàs de tu / que se m'oblidi també la mà dreta.”, diu el salm. I en el deliri provocat per la febre, la set i la insolació, Kid torna a la seva infantesa. Als records de la llar: els pares, la germana petita, les ingènues oracions infantils... A aquests rius cristal·lins de l'ànima als quals tornen tantes persones per Nadal.

El següent a morir és Pedro, el mexicà. Ensopega mentre portava l'infant i, per protegir-lo en la caiguda, es romp una cama. Ja no pot seguir més i sap que la llei inflexible que regeix per a aquestes ocasions, com quan un cavall es fractura una extremitat, no pot ser altra que la d'estalviar sofriments inútils. Bob i Pedro fingeixen d'enganyar-se l'un a l'altre, simulant creure que quan el primer hagi arribat a Nova Jerusalem tornarà a rere per cercar el segon; però ambdós saben interiorment que no hi ha res a fer: tanmateix, en el cas improbable que Bob arribi al seu destí, Pedro, aleshores, ja s'haurà mort. “Ah, Bob —diu Pedro, en acomiadar-se—: Em sap greu d'aquell dia que discutírem i et vaig dir que eres un lladre de cavalls. Te'n deman disculpes. I felicitats per demà, que és el dia de Nadal. Això sí, m'hauries de deixar un revòlver carregat, per si s'acosta qualche coiote”. “Pels coiotes, clar”, respon Bob, que sap perfectament quina és la intenció del seu company. Pedro Encarnación Arango y Rocafuerte es queda sol, resant: “Pare nostre qui ets al Cel, fes un lloc en el teu sant regne per a aquest pobre Pedro”. Al cap d'una estona, ja unes passes lluny, Robert Hightower, amb el nadó en braços, sent el renou sec d'un tir.

Tot i això, *3 Godfathers* és un conte amb final feliç. Com pertoca a un bon conte nadalenc, les coses de la

Terra es mesclen també aquí amb les del Cel. I així, quan un extenuat Robert Hightower pensa que ja tot està perdut per a ell i per a la criatura, de bell nou una pàgina de la Bíblia, presa a l'atzar, li dona esperances de seguir. La pàgina és de l'evangeli de Sant Mateu, i diu: “*Quan eren prop de Jerusalem, arribaren a Betfagé, la muntanya de les Oliveres. Allà Jesús envià dos deixebles amb aquest encàrrec: Anau al poble d'aquí davant, i trobareu una somera fermada, amb el seu pollí. Desfarmau-la i duis-los*”. L'home, escèptic com és en aquestes coses, no s'ho pot acabar de creure, perquè, en despertar-se d'un breu son, amb els ulls més de mig entelats per l'arena encerta a destriar a unes poques passes, com si fos un miratge, una somera i un pollinet. Amb aquesta ajuda, Nova Jerusalem és a l'abast.

L'arribada, ja de nit, a Nova Jerusalem és un d'aquests moments inoblidables de la pel·lícula. Bob Hightower entra a la cantina on una concurrència animadíssima celebra amb himnes religiosos la vigília de Nadal. S'acosta fins a la barra, hi col·loca l'infant damunt i demana a l'acte: “Un poc de llet per a aquesta criatura i cervesa per a mi”. Tots els allà presents, estupefactes, romanen en silenci davant aquella irrupció inesperada. Fins que aquell silenci el romp el pianista —un d'aquests pianistes típics dels *saloons* de l'Oest— que, en contemplar l'infantó dormit, comença a teclejar (baixet, per no despertar-lo) les notes de “Nit de pau”.

3 Godfathers: pur cinema, pur western, pur John Ford. I pur candor i esperit de Nadal. Una pel·lícula per retornar, enllà els anys, a les aigües netes i transparents de la infantesa. Que, com els rius de Babilònia, porten el record dels paradisos perduts. ■

